

6. Territory of innovations: best practices for sustainable development at the local level (2022). Part 1: digest of analytical stage of international scientific and educational project. Collective Monograph. Sc. ed. V. Omelianenko, O. Prokopenko, T. Tirto. Tallinn: Teadmus.

7. Omelyanenko V. National strategic innovation security policy making (theoretical review). Tallinn: Teadmus, 2020. 300 p.

8. Інституціональна модель інноваційної економіки: колективна монографія / за ред. В. І. Ляшенка, О. В. Прокопенко, В. А. Омеляненка. НАН України, Ін-т економіки пром-сті. Київ, 2019. 327 с.

9. Ткачук А. Функціональні типи територій: що це таке, для чого і як вони вплинуть на повоєнний розвиток? Дзеркало тижня. 13 вересня 2023. URL: <https://zn.ua/ukr/UKRAINE/funktsionalni-tipi-teritorij-shcho-tse-take-dlja-choho-i-jak-voni-vplinut-na-povojennij-rozvitok.html>

АНАЛІЗ ПЕРСПЕКТИВ ВІЙСЬКОВОГО ТУРИЗМУ В ПРИФРОНТОВИХ ГРОМАДАХ УКРАЇНИ

Пацюк В.С.^{1,2}, Корнус О.Г.³, Венгерська Н.С.⁴

¹ Київський національний університет імені Тараса Шевченка,

² Криворізький державний педагогічний університет

³ Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка

⁴ Запорізький національний університет

Російська агресія поставила нагальні завдання перед туристичною галуззю України щодо відновлення та функціонування на принципово нових засадах. Повне переформатування туристичної сфери, безумовно, відбудеться в прифронтових регіонах України, які найбільше постраждали від військових дій. Вже нині актуальним є вивчення зарубіжного досвіду відновлення туризму, здійснення аналізу точок зору з цієї проблематики представників туризму прифронтових громад та розробка науково обґрунтованих практичних рекомендацій щодо подальшого розвитку туризму на цих територіях. Туризм, виконуючи роль публічної дипломатії, сприяє поширенню, капіталізації та експорту української культури, тому вже нині необхідно підготувати плацдарм для активного післявоєнного залучення туристів. До ключових структурних змін, які відбулися в туристичній діяльності прифронтових регіонів, є тотальне обговорення перспективності розвитку військового туризму.

До того ж Державне агентство розвитку туризму України, враховуючи зацікавленість міжнародних та вітчизняних туроператорів, а також іноземних туристів щодо відвідування локацій, що перебували в окупації, виступило з ініціативою об'єднати зусилля держави та громадськості задля розробки стратегії відвідування місць пам'яті, пов'язаних з військовою агресією росії в Україні [1].

Враховуючи значимість туристичної діяльності, авторами було ініційовано соціологічне опитування представників туризму на прифронтових територіях України (Запорізької, Дніпропетровської, Сумської, Харківської та Донецької областей). Метою опитування було виявлення особливостей стану українських прифронтових громад та туристичного бізнесу в умовах війни й виявлення перспектив на майбутнє.

Опитування проводилося з 2 по 15 лютого 2023 р. естонськими (Талліннський університет) та українськими вченими (Запорізький національний університет, Криворізький державний педагогічний університет, Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка, Харківська державна академія культури) за підтримки Естонського дослідницького агентства. Дослідження виконано в межах естонсько-українського науково-дослідницького проєкту «Розвиток українських прифронтових громад і туристичного бізнесу в умовах війни та стратегії на майбутнє» на базі Центру ландшафту та культури Школи гуманітарних наук Талліннського університету.

Респондентами стали 144 особи з п'яти регіонів України: Дніпропетровська обл. – 45 (31,3%), Донецька обл. – 18 (12,5%), Запорізька обл. – 15 (10,4%), Сумська обл. – 29 (20,1%), Харківська обл. – 37 (25,7%) осіб. Переважно це власники туристичного бізнесу, працівники закладів туристичної інфраструктури та атракцій, представники громадських організацій туристичного спрямування та виконавчої влади, яка координує туристичну діяльність на прифронтових територіях України. Анкета містила 25 запитань відкритого та закритого типу, що стосувалися різних аспектів туристичної діяльності. Анкетування проводили, використовуючи Google-форму, а отримані дані було опрацьовано за допомогою програми SPSS Statistics V21.0 [2].

Одним із завдань зазначеного соціологічного опитування було з'ясування ставлення респондентів щодо перспективності післявоєнного розвитку військового туризму на тлі інших видів туризму. Як результат, найбільш перспективними респонденти визначили культурно-пізнавальний (59,8%), фестивальний та подієвий (52,8%), спортивний та активний туризм (48,0%). Щодо військового туризму, то думки респондентів розподілились фактично порівну: 36,8% вважають даний вид перспективним, 22,2% було важко сказати, 41,0% не вбачають перспектив у його повоєнному розвитку. Отримані дані викликали певні здивування, так як спадщина прифронтових регіонів значно пов'язана з військовими діями і на державному рівні ставиться питання щодо необхідності створення маршрутів пам'яті. Тож було вирішено більш детально проаналізувати відповіді респондентів на дане питання.

Територіальний аналіз перспективності військового туризму за прифронтовими регіонами знову ж таки фіксує абсолютно протилежні погляди на потенціал даного туристичного напрямку. Зокрема, найбільший відсоток респондентів визначили військовий туризм як «неперспективний» у Донецькій області (50,0%), в той же час, за рівнем перспективності військового туризму дана область має другий показник 38,9%, поступаючись лише Сумщині, 41,4% респондентів з якої роблять позитивні прогнози щодо розвитку військового туризму. Найбільш невизначена ситуація на Харківщині, де респонденти розділились на фактично 3 рівноцінних групи: 37,8% – ті, хто вважають перспективним військовий туризм; 32,4% – неперспективним; 29,7% – найбільший відсоток серед інших областей тих, кому важко сказати (рис. 1).

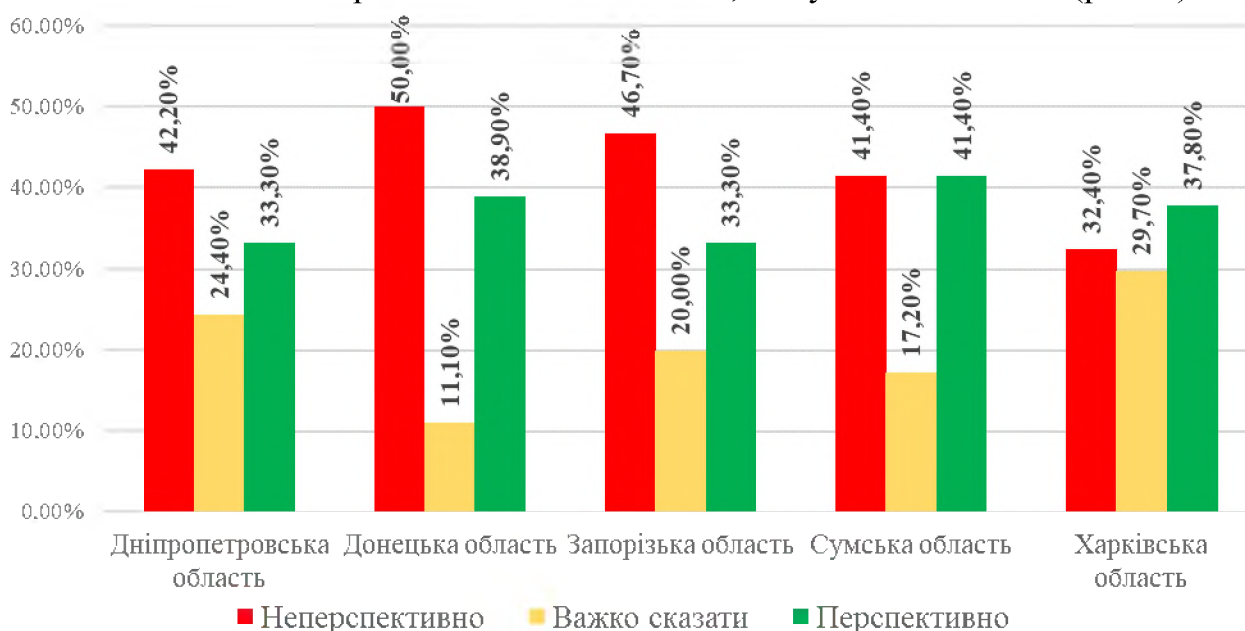


Рис. 1. Перспективи військового туризму у прифронтових громадах після завершення військових дій (за даними соціологічного опитування)

Аналізуючи ставлення респондентів до військового туризму за місцем проживання, то за результатами опитування значно більше негативу до даного туристичного напрямку висловлюють мешканці сільської місцевості: 58,8% його вважають неперспективним, тоді як у містах цей показник суттєво нижчий – 35,5%, в то же час, значний відсоток мешканців міст (43,6%) вбачають перспективи у післявоєнному становленні цього туристичного напрямку, тоді як аналогічну думку мають лише 14,7% мешканців сільської місцевості. Варіант «Важко сказати» обрали 26,5% мешканців сільської місцевості та 20,9% міської. При цьому найбільш скептично до військового туризму ставляться мешканці сільської місцевості Дніпропетровщини – 80,0%. Щоправда, зумовлено це може бути тим, що дана область з досліджених прифронтових

регіонів найменше постраждала від російської агресії і відповідно, незначні території мають артефакти військової тематики.

Для більшої деталізації результатів дослідження щодо перспективності розвитку військового туризму після завершення військових дій, було проаналізовано думки різних категорій фахівців туристичної сфери (табл. 1).

Таблиця 1

**Аналіз перспективності військового туризму у прифронтових громадах згідно
відповідей різних категорій фахівців туристичної сфери**

Фахівці туристичної сфери	Військовий туризм		
	Не перспективно	Важко сказати	Перспективно
Об'єкт туристичної інфраструктури (заклад розміщення, харчування тощо)	47,6%	14,3%	38,1%
Представник ГО та клубів туристичного спрямування	46,2%	23,1%	30,8%
Представник туристичного бізнесу (туроператор, турагент, ФОП тощо)	37,1%	27,4%	35,5%
Структурний підрозділ виконавчої влади, що координує туристичну діяльність	33,3%	33,3%	33,3%
Заклад туристичної атракції (музеї, пізнавально-дозвіллеві заклади тощо)	44,0%	12,0%	44,0%
Представник освіти та/або науки	30,0%		70,0%

Як результат, очевидно, що найбільш перспективним даний туристичний напрям вбачають представники освіти та науки (70,0%), при цьому примітним є те, що представники цієї сфери мають чітку позицію з цього питання, так як ніхто не обрав у відповіді варіант «важко сказати». Можна висловити припущення, що дана ланка респондентів найкраще розуміється на теоретичній сутності військового туризму і усвідомлює, що туристичний ресурс прифронтових територій найближчими роками буде сфокусований на спадщині війни.

Кардинально розійшлися позиції представників закладів туристичної атракції – по 44% обрали як варіант «перспективно», так і варіант «неперспективно». Вважаємо, що в даному контексті в основі думки респондентів є рівень збереженості закладу, який вони представляють, та функціональне призначення даного об'єкту.

Переважно неперспективним військовий туризм вбачають представники об'єктів туристичної інфраструктури (47,6%), можливо це обумовлено тим, що вони розуміють, що туристи з військовою метою будуть приїжджати на короткотривалий період і відповідно саме для їх об'єктів (готелів, закладів харчування) потік такого роду туристів принципового значення не буде мати.

Також переважно негативне ставлення у представників ГО та клубів туристичного спрямування (46,2%), що, на нашу думку, обумовлено суттєвим негативним відбитком війни саме на їх діяльності, адже значне замінування територій змусило кардинально переглянути географію можливих подорожей, що в свою чергу сформувало і песимістичне ставлення до військового туризму загалом.

Фактично на третини розділились відповіді представників туристичного бізнесу та структурних підрозділів виконавчої влади, що координують туристичну діяльність у прифронтових громадах. Тут можливо на ставлення даного контингенту опитаних впливало географічне розташування громади та рівень впливу військових дій на загальну ситуацію на конкретній території.

На наш погляд, такі результати опитування щодо перспективних видів туризму свідчать про те, що респонденти бажають, щоб досліджувані області в майбутньому залишили набутий образ дестинацій з культурно-пізнавальними, фестивально-подієвими та спортивно-активними туристичними продуктами, а не зі «спадщиною війни та трагедії». В той же час, значна частка респондентів наголошує на необхідності відновлення та створення нових туристичних локацій та проведенні івентів, пов'язаних з воєнною тематикою. Фахівці туристичної сфери усвідомлюють, що нова спадщина прифронтових територій – це спадщина війни і туристичну та екскурсійну діяльність необхідно буде в значній мірі переформатовувати саме акцентуючи увагу на ролі війни в центрі Європи.

Створення нових елементів «історичної спадщини» (меморіальних комплексів, пам'ятників, музеїв, маршрутів пам'яті) та диверсифікація існуючих туристичних локацій у містах та селищах, які постраждали від російської армії, на наш погляд, потребує:

- проведення широких дискусій з представниками влади, туристичного бізнесу, громадськості, вчених, освітян щодо можливостей та потенціалу військового та темного туризму в Україні; впливу військового туризму на асоціативний образ України у світовій туристичній спільноті як «країни з воєнною спадщиною»; синергії темного, екологічного, науково-пізнавального, військового туризму;

- створення бази потенційних об'єктів військового та темного туризму України з урахуванням наслідків війни;

- здійснення ґрунтовних досліджень зарубіжного досвіду організації військового туризму з виокремленням основних напрямків, які можуть бути використані в організації турів туристичними компаніями [3].

Не зважаючи на скепсис значної частки фахівців туристичної сфери щодо перспектив військового туризму, вважаємо, що після завершення військових

дій цей напрям стане одним із провідних на прифронтових територіях. Завданням громад є підготовка військово-орієнтованих туристичних пропозицій, з метою ознайомлення закордонних відвідувачів як з місцями рашистських злочинів, так і з місцями, що пов'язані з героїчним спротивом українських воїнів та пересічних українців. Це стане запорукою того, що військовий туризм у нашій країні стане як повноцінним джерелом поповнення місцевого та державного бюджетів, так і національно-патріотичного виховання підростаючого покоління українців на засадах поваги до пам'яті тих, хто поклав життя за волю та незалежність.

Список використаних джерел

1. ДАРТ об'єднує представників держави та громадськості, щоб розробити стратегію відвідування місць пам'яті війни URL: <https://www.tourism.gov.ua/blog/dart-obiednuie-predstavnikiv-derzhavi-ta-gromadskosti-shchob-rozrobiti-strategiyu-vidviduvannya-misc-pamyati-vivni>
2. Рейманн М., Корнус О.Г., Венгерська Н. С., Холодок В.Д., Пацюк В. С., Паланг Х. Розвиток туристичного бізнесу прифронтових громад в умовах війни: зарубіжний та український досвід // Регіональна економіка, 2023. №1, С.105-113. DOI: <https://doi.org/10.36818/1562-0905-2023-1-14>
3. Reimann Mart, Kornus Olesia H., Patsiuk Viktoriia S., Venherska Natalia S., Kholodok Valentyna D., Palang Hannes. Tourism in Ukrainian frontline communities: trends, challenges, and development prospects. Journal of Geology, Geography and Geoecology. 2023. Vol 32(3). P. 89-98. DOI: 10.15421/112352.

ОСОБЛИВОСТІ ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ КАМ'ЯНЩИНИ (ЧЕРКАСЬКА ОБЛАСТЬ)

Плужник А.В., Власенко Р.П.

Житомирський державний університет імені Івана Франка

Черкаська область здавна славиться своїми видатними пам'ятками природи, історії та культури. Низка привабливих для туристів об'єктів знаходяться в межах колишнього Кам'янського району. На сьогоднішній день місто Кам'янка є центром Кам'янської міської територіальної громади Черкаського району, розміщене у південно-східній частині Черкаської області, неподалік адміністративного кордону із Кіровоградською областю. Через місто протікає права притока Дніпра – річка Тясмин, а також проходять важливі автомобільні та залізничні шляхи сполучення.

Мета даної роботи – дослідити туристичні особливості міста Кам'янка та прилеглих сіл, здійснити розробку туристичного маршруту та надати рекомендації щодо подальшого розвитку туризму на Кам'янщині.